

TÜRKÇEDE CİHET MEFHÛMU VE BUNUN İLE İLGİLİ TÂBİRLER

R. RAHMETİ ARAT

A.

Türkçede cihet mefhûmu şu şekillerde ifâde edilir :

1. Cihet mânasına gelen isim veya yer zarfları ile ;
msl. *sîngar*, *yîngak*, *buluñg*, *yağ*, *yan* v. b.
2. Verme hâli ve cihet ekleri ile ;
msl. -*ru*, -*rü*, -*ra*, -*re*, -*ga*, -*ge*, -*ka* -*ke*
3. Verme hâli ile cihet eklerinin birlikte kullanılması ile ;
msl. -*ka+ru*, -*ke-rü*, -*ga+ru*, -*ge+rü*.
4. Hâl ekleri ve cihet edatlarının birlikte kullanılması ile ;
msl. -*ka* (-*ke*, -*ga*, -*ge*) + *tapa* (+*doğru*), *dan* (-*den*, -*din*, -*din*, -*tan*, -*ten*, -*tin*, -*tin*) + *yana* v. b.
5. Cihet mânasına gelen isimlerden yapılmış fiil şekilleri ile ;
msl. *taşkaru* (<*taş-ı-k-ar-u*), *içkerü* (<*iç-i-k-er-ü*), *tüpkerü* (<*tüp-ü-k-er-ü*) v. b.

B.

Türkçede cihet mefhûmunu ifâde etmek için kullanılan tâbirler şunlardır :

1. *sîngar* «taraf, yan, cihet, istikamet».
törtin sîngar (Suv. 607, 14), *ontun sîngar* (UI 31, 18)
koptın sîngar (TTT III 60), *alğudın sîngar* (TTT VII 29, 9).
sîngartın (*tört s.*, U III 128; *törtin s.*, U III 24, 1).
sîngarkı (*törtin s.*, S 29; *ontun s.*, TTT V A 106).

Burada ancak cihet tâyin etmek ve dünya cihetlerine işâret eylemek için kullanılan misâllere yer verilmiştir ; yoksa aynı tâbirler, cihet

tâyini dışında, her hangi bir istikamete işâret için de kullanılabilir; msl. *taşın sîngar* «dışarıda» (TTT VI 187, Man. III, 10, 14), *içtin sîngar* «içeride» (TTT VII 41, 22, Man. III 19, 13, U III 30, 30).

2. *yîngak* «taraf, yan, istikamet, cihet»
tört yîngak (TTT I 121), *sekiz yîngak* (TTT V A 62), *törtün yîngak* (U III 27, 2).
yîngaktın (*törtün y.*, U III 11, 11).
yîngaktağı (*tört y.*, U III 54, 6).
3. *bulunğ* «köşe, bucağ, taraf, yan istikamet, cihet, yan-cihet»..
tört bulunğ (Orh. I. 28, I. D ?).
bulunğdağı (*tört b.*, Orh. I 60, II D 2).

Cümle içinde kullanılmış şekillerinden de anlaşılacağı üzere, menşee ve gramer grupları bakımından birbirinden farklı olan *sîngar* ve *yîngak* tâbirleri dört esâs cihete işâret etmek için, *bulunğ* tâbiri ise, daha çok yan-cihetler için kullanılmıştır. Fakat bu hududlama, umûmî olarak, misâllerdeki çokluk üzerine yapılmaktadır. Eski türk âbidelerinde *bulunğ* sözü aynı şekilde diğer iki tâbirin yerine de kullanılmaktadır.

C.

Dünyanın dört ciheti ifâde edilmek istenildiği vakit, sayı ismi olan *tört* («dört») ile cihet göstermek için kullanılan tâbirlerden. (*sîngar*, *yîngak* ve *bulunğ*) biri, cümleye uygun gelen şekil ile birleştirilir; msl.

1. *sîngar* (*törtün s.*, Suv. 607, 14; 636, 12; U III 58, 7; 24, 7; 45, 5; *törtün s.-kı*, S. 29 ve *tört s.-tın*, U III 12, 18).
2. *yîngak* (*tört y.*, TTT V A 62; TTT I 121; *tört y.-tağr* U III 54, 6; *törtün y.*, U III 27, 2; *törtün y.-tın*, Suv. 637, 9).
3. *bulunğ* (*tört b.*, Orh. I. 28, I D 2; TTT V A 62; *tört b.-dağı*, Orh. I 28, I D 2; I 28, I D 30; *tört b.-ka.*, Orh. III 143, Yy II 3).

Dünyanın dört ciheti mefhûmu, ayrıca sayı ismi ile cihet tâbirleri kullanılmaksızın, sâdece cihetlere işâret için kullanılan ayrı tâbirlerin yan-yanâ sıralanması ile de ifâde edilebilir; msl.

1. *öngdün kidin ... küntin tağdın* (TTT I, 6—7).

2. *öngdün ... kidin ... küntün ... kidin* (TTT VI 94—95).
3. *öngdün kidin irdin birdin* (TTT VI 291).
4. *öngdün kidin yirtin birtin* (TTT VI 291).
5. *soltun ... öngdun ... küntün ... kidin* (TTT VI 94—95).

D.

Dünyanın *sekiz* ciheti ifâde edilmek istenilirse, sayı ismi olan *sekiz* («sekiz») ile cihet için kullanılan tâbirlerden (buradaki misâlde *yıngak*) biri birleştirilir; msl.

tört yıngak tört bulung sekiz yıngak bolur (TTT V A 62) «dört esas cihet ile dört yan-cihet—sekiz cihet eder».

E.

Dünyanın on ciheti (=dört esas cihet+dört yan-cihet+alt+üst) mefhûmu ifâde edilirken, sayı ismi olan *on* («on») ile cihet için kullanılan tâbirlerden (buradaki misâlde *sıngar*) biri birleştirilir; msl.

ontun sıngar (U I 31, 18; U II 57, 4 v. b.).

ontun sıngarkı (TTT V A 106; S 47, SA 25; Suv. 348, 7 v. b.).

F.

Cihetlerin, umûmî olarak, çokluğunu (dört, sekiz veya on) ifâde etmek için, sayı isimleri yerine *kop* («çok») ve *alqu* («bütün, hep») tâbirleri kullanılır; msl.

1. *koptın sıngar* (TTT III 60; U III 29, 2; TTT V A 23 v. b.).
«her taraftan, her cihetten».

2. *alqudın sıngar* (TTT V A 2, 6, 9, 13; TTT VII 29, 9 v. b.).
«her taraftan, her tarafa».

G.

Eski türkçe metinlerde, biri—şark ve diğeri—cenûp olmak üzere, iki türlü cihet tâyinine rastlanmaktadır. Türklerin içinde ve temasta buldukları kültür muhitleri ile yakından ilgili olan bu cihet tâyini meselesi henüz tamamiyle aydınlatılmış değildir. Cihet tâyini için kullanılan tâbirler arasında dört cihet ile ilgili olanlara daha çok tesâdüf edildiğinden, bu mefhûmlar daha açık ve daha sarîh ifâde edilebilmektedir. Daha az kullanılan sekiz ve on cihet ile ilgili tâbirler ise, tabii, daha müphem kalmaktadır.

Eski türkçe metinlerde cihet tâyininde kullanılmış olan muhtelif tâbirler burada bir araya getirilmiş ve alfabe sırasına göre sıralanmıştır.

1. *altın, altun* «altta, aşağıya» v. b. (zıddı: *üstün*).
üstün ... altın (U III 33, 19) «üstte ... altta».
üstün kökteki ... altın yağızdaki (TTT VII 40, 12)
 «üstte gökteki ... altta topraktaki ...».
üstün teᅅgri yiri altın tamu yiri (TTT V A 28)
 «üstte tanrılar yeri, altta cehennem yeri».
üstünki altun kı teᅅgriler (TTT III 169) «üstte
 ve altta bulunan tanrılar».
2. *asra* «aşağıda, aşağıya, altta» v. b. (zıddı: *öze*).
*öze kök teᅅgri asra yağız yir qdındaқта ikin ara
 kişi oᅅli kılnmuş* (Orh. I 28, I D 1) «yukarıda
 mâvi gök ve aşağıda kara toprak yaratıldıktan
 sonra, ikisinin arasında insan oᅅlu yaratılmıştır.
*öze teᅅgri basmasar asra yir telinmeser türk
 budun ilinᅅin törünᅅin kim artattı* (Orh. I 40,
 I D 22) «yukarıdan gök basmazsa, aşağıda yer
 delinmezse, ey türk milleti, senin devletini
 ve töreni kim bozabilir?».
3. *birᅅaru* (bk. *birgerü*) «saᅅda, cenupta ; saᅅa, cenûba
 doğru (zıddı: *yirᅅaru*)
*ol taluy kim birᅅarudın sınıᅅar yil tursar bulᅅaᅅ
 telgek... anta içre belᅅülüᅅ bolur* (Man. III 10 I [4]
 14-17) «saᅅ (cenup) tarafından gelen rüzᅅardan
 dolayı, bir denizin içinde bulanıklık nasıl ken-
 disini belli ederse...».
4. *birdin* «cenûpta, saᅅda» v. b. (zıddı: *yirtin*)
*sın orun itᅅeli yaratᅅalı saᅅınsar özleri kıanta top-
 lasar anta itzün önᅅtün kidin yirtin birtin
 yirig yidin yıparın aritzunlar* (TTT VI 289—293)
 «mezar yeri tanzim etmeᅅi düşünürlerse; ken-
 dileri nerede isterlerse orada yapsınlar ; önünü,
 arkasını, solunu, saᅅını (şark, garp, şimâl ve
 cenûp taraflarını) misk ve güzel kokular ile
 temizlesinler».

birdin sîngar (Man.-Erz. 13, 23; Orh. I 168)
«cenûp tarafında».

*iki yaranın başı-mn birdinki yirdinki yir suv
basa tutar* (Man. III 8 [3] 7-8) «iki omuzuna
... cenuptaki ve şimâldeki yer-su hâkim olur».

5. *birdineyin* «cenup tarafından, sağdan» v. b. (zıddı: *yırdınayın*)
sini tabğaçığ ölüртеçi tir men öñgre kıtanığ ölüртеçi tir men bini oğuzuğ ölüртеçi ök tir men tabğaç birdineyin teg kıtañ öñgdüneyin teg ben yırdanayın tegeyin (Orh. I 103 v. d.—Ty C 10 v. d.) «sizi, çinlileri öldürecek diyorum, önde Kıtanları öldürecek diyorum; beni, Oğuzu da öldürecek diyorum; çinli, sen sağdan (cenup tarafından) saldır; kıtañ sen önden (şark tarafından) saldır; ben de soldan (şimâl tarafından) hücum edeyim».

6. *birgerü* (bk. *birğaru*) «sağa, cenûba-doğru» (zıddı: *yırğaru*)
ilgerü kün toğsıqqa birgerü kün ortusıñgaru kırıgaru kün batsıqıñğa yırğaru tün ortusıñgaru (Orh. I 22—I C 2 ve Orh. I 56—B II S 11) «ile-ride şarka doğru, sağda cenûba doğru, arkada garba doğru ve solda şimâle doğru».
ilgerü ... birgerü ... kırıgaru ... yırğaru (Orh. I 24—I C 3) «ileriye (şarka) sağa (cenûba) ... geriye (garba) ... sola (şimâle)».

7. *biriyе* «sağa doğru, cenûp tarafına, cenûba» v. b. (zıddı: *yırıya*)
öñgre kün toğsıqıñğa kisre kün batsıqıñğa tegi biriyе tabğaçqa yırıy ayışqa tegi (Orh. I 128-Ong. C 2) «önde gün doğusuna, arkada gün batısına kadar, sağda (cenûpta) Çin'e ve solda (şimâlde) ormana kadar».
öñgre ... biriyе ... kıarıya ... yırıya (Orh. I 104-Ty C 14) «önde (şarkta) ... sağda (cenupta) ... arkada (garpta) ... solda (şimâlde)».
biriyе ... yırıya (Orh. I 22—I C 1; Orh. I 34—I D 14; Orh. I 104-Ty C 7) «... sağda (cenupta) ... solda (şimâlde)».
biriyе 'nin cümle içinde geçen diğer misâlleri için

bk. bir de (Orh. I 24—I C 7; Orh. I 66—II D 40; Orh. I 66—II D 36) «sağda (cenûpta)» v. b.

8. *ilgerü* «ileri, ileriye, şarka doğru (zıddı *kirü* ve *qurıgaru*).
ilgerü ...-ka tegi ... kirü ...-ka tegi ... (Orh. I 28—I D 2)
 «ileri (şarkta) ... kadar, geriye (garpta) ... kadar»
ilgerü ...-ka tegi ... birgerü ...-ke tegi ... qurıgaru
...-ka tegi ... yırgaru ... inğa tegi (Orh. I 24—
 I C 3) «ileriye ... kadar ... sağa (cenûba) doğru
 ... geriye (garba) doğru ... kadar ... şimâlde
 ... kadar».

ilgerü ... kün toğsıqqa birgerü kün ortusınğaru
qurıgaru kün batsıqınğa yırgaru tün ortusınğaru
 (Orh. I 22—I C 2; Orh. I 56—II Ş 11) «ileriye
 gün doğusuna (şarka), sağa gün ortasına
 (cenûba) doğru, geriye gün batısına (garba)
 ve sola gece yarısına (şimale) doğru».
 (krş. bir de Orh. II 38-B 7).

9. *irdin* «solda, şimâlde, şimâl tarafında» v.b. (zıddı *birdin*).
yime qaltı kün ortuda sınğar yıl tursar ötrü ol
bulğaklarığ irdin sınğar elitir tegirer (Man. III
 10 [4] 7—10) «yine eğer gece yarısı (cenûp)
 tarafından rüzgâr eserse, o bulanıkları sola
 (şimale tarafına) götürür».

sin orun itgeli yaratğalı saqınsar özleri qanta top-
lasar anta itzün öngdün kidin irdin birdin
ayutmazım uz yirde itzün (TTT VI 291; nüsha
 T 1, str. 234) «mezar yapmak isterlerse, ken-
 dileri nereyi beğenirlerse orada yapsınlar; ön-
 de (şarkta), geride (garpta), solda (şimâlde)
 ve sağda (cenupta) aramasın, uygun bir yer-
 de yapsın».

10. *kidin* «geri, geriye, garpta» v.b. (zıddı: *öngdün*).
öngdün kidin yirdin birtin (TTT VI 291), «ön (şark),
 arka (garp), sağ (şimâl) ve (cenup) taraflarını».
öngdün kidin yir ... küntün tağdın balıq (TTT I 6)
 «şarkta ve garpta memleketler ... cenupta ve
 şimâlde şehirler».

kidin yınğa q yüzlenip (TTT V A 99) «yüzünü
 cenûba doğru çevirip».

- küntin sınıgar tağtın yınğak ... öngtün yınğak
kidin yınğak* (TTT VI 85) «cenupta ve şimâlde ... şarkta ve garpta ...».
- kidin yınğakında* (TTT VI 16, 4; TTT VII 24, 5) «garp tarafında».
11. *kidin* «geri, geriye, geride, şimâlde» (cenûp cihet tâyini), (zıddı: *küntün*).
*soldun kök luu öngdun aq bars күntүн kızıl sağызған
kidin қара ылан* (TTT VI 95) «solda (şarkta) mâvi ejderha, sağda (garpta) ak kaplan, güneş tarafında (cenupta) kırmızı saksagan, arkada (şimâlde) kara yılan».
Krş. bir de nüsha farkları :
*öngtün kök luu kidin aq bars күntүн kızıl sağызған
kidin қара ылан* (Tl satır 69).
öngtün—kidin—күнтүн—тағдын (B 63 str. 7).
12. *kidirti* «arkada, garpta, geride» (zıddı: *öngdürti*).
*tört yınğak tüzüldi könglünge
kidirti tepremiş küçlüg yağı kitti
öngdürti tepremiş oot yalını öcii*
«dört cihet arzuna göre tanzim edildi; arkadan (garptan) gelen güçlü düşman gitti, önden şarktan gelen ateşin alevi söndü».
13. *kirü* «geri, geriye, garpta» (zıddı: *ilgerü*).
*ilgerü қадırқан ышқа теги kirü темір қапиғқа теги
қондурmış* (Orh. I 28, I D 2), ileride (şarkta) Kadırkan ormanına kadar, arkada Demir-Kapı'ya kadar halkı yerleştirmiş».
ilgerü күн тоғсуққа ... kirü күн batsıққа (Orh. II 38—39) «ileride gün doğusuna ... arkada gün batısına kadar».
14. *kisre* «geriye, garba doğru» (zıddı: *öngre*).
*öngre күн тоғсықиңға kisre күн batsıқиңға теги
biriye табғаққа ырыя ышқа теги* (Orh. I 128, Ong. 2) «önde gün doğusuna, arkada gün batısına kadar; sağda Çin'e ve solda ormana kadar».
15. *qurıgaru* «arkaya, garba doğru» (zıddı: *ilgerü*).
qurıgaru ve *qarıya* şekillerini, *bir/bir* ve *yir/yir* misâllerinde olduğu gibi, bir köke ircâ etmek

tecrübesi yapılabilirdi. Fakat bunların yalnız iki şekle inhisar etmesi ve bu şekillerin de, fazlalık veya eksiklik bakımından, birbirinden farklı olmasından, şimdilik ayrı-ayrı sıraya alınması uygun görülmüştür.

ilgerü kırığaru sülep tirmiş kobratmış (Or. I 31-I D 12) «ileriye ve geriye asker sevk ederek, toplamış ve yığmış».

ilgerü yaşıl ögüz şanduñg yazıka ... kırığaru temir kapığka tegi süledimiz (Orh. I 36—I D 17) «ileriye Yeşil-Ögüz ve Şandun düzlüğüne... geriye Demir-Kapı'ya kadar asker sevkettik»..

ilgerü kün toğsıqka bökli kağanka ... kırığaru temir kapığka tegi süleyü birmiş (Orh I 32—I D 8) «ileriye gün doğusuna, Bökli Kağana ... geriye Demir-Kapı'ya kadar asker sevk etmiş»..

ilgerü kün toğsıqka birgerü kün ortusiñgaru kırığaru kün batsıqıñga yırğaru tün ortusiñgaru (Orh. I 22—I C 2) «ileride gün doğusuna (şarka) sağda gün ortasına (cenuba) geride gün batısına (garba) solda gece ortasına (şimâle) doğru».

16. *kırıya* «geriye, arkada garba doğru» (zıddı: *öñgre*).
kırıya kün batsıkdankı (Orh. I 52—I S 12) «geride gün batısındaki».

üç karluq ... teze bardı kırıya on oqka kirdi (Orh. I 166—Ş 11) «Üç-Karluqlar... kaçtılar ve geride (garpta) On-Oklara girdiler».

öñgre...biriye... kırıya ... yırıya (Orh. I 104—Ty C 14) «öne (şarka) ... sağa (cenuba) ... geriye (garba) ... sola (şimâle)».

ötüken yirig konmuş tiyin eşidip biriyeki budun kırıya kı yırıyağı öñgreki budun kelti (Orh. I 106 - Ty C 17) «Ötüken yerine yerleşmiş diye işitip, cenuptaki kavimler, garptaki, şimâldeki ve şarktaki kavimler geldi».

17. *küntün*, *kündin* «cenupta» (zıddı: *tağdın*)
öñgdün kidin yir ... күнтүн тағдын балық (TTT I 6),

«şarkta ve garpta memleketler ... cenupta ve şimâlde şehirler» (krş. bir de TTT I, 183).

öngtün ... kidin ... küntün ... tağdın (TTT IV 95; nüsha farklarında: *öngtün ... kidin ... küntün ... kidin*, krş. bilhassa TTT VI 95).

küntün yingak (U IV A 65; TTT VII 15,23; 16,3; Suv. 31, 5).

küntün singar tağdın yingak ikidin tenğ yaylık itgölüg öngtün yingak kidin yingak ikidin singar bulang (TTT VI 83) «cenûp ve şimâl taraflarında, her iki yanda birbirine denk yazlık evler ile, şark ve garp taraflarında, her iki yanda balkonlar yapmalı».

kündünki bulungda barkan degen bir yir bar turur (Og. Kag. 295), «cenûp tarafında Barkan denilen bir memleket vardır».

18. *kün-batsık* «gün batısı, garp» (zıddı: *kün-toğsık*).

ilgerü kün-toğsuk ... kirü kün-batsık (Orh. II 38—B 7—9) «ileride gün doğusu (şark), geride gün batısı (cenûp)».

kariya kün-batsıkdağı soğd ... budun (Orh. I 52—I Ş 12) «arkada gün batısındaki (garp-taki) Sogd ve ... halklar» (Krş. bir de Man. III, 8 [3] 6).

Öngre kün-toğsukınga kisre kün-batsıkınga tegi biriye tavğaçka yırıya yışka tegi (Orh. I 128 - Ong. C 2) «önde gün doğusuna, arkada gün batısına kadar, sağda (cenûpta) Çin'e ve solda (şimâlde) ormana kadar».

ilgerü kün-toğsıkka birgerü kün ortusıngaru kırıgaru kün-batsıkınga yırğaru tün ortusıngaru (Orh. I 22—I C 2; Orh. I 56—II Ş 11) «önde gün doğusuna (şarka), sağda gün ortasına (cenuba), arkada gün batısına (garba) ve solda gece ortasına (şimâle) doğru».

kaltı kün-toğsundaki yıl tursar ... kün-batsıkıngaru eliir (Man. III 9 [4] 3) «eğer gün doğusu (şark) rüzgârı eserse, ... gün batısına (garba) doğru götürür».

19. *kün-batışı* «gün batışı, garp» (zıddı: *kün-toğuşı*)
bu altın ya kün-toğışidin ta kün-batışıkaça tegegen idi (Og. Kağ. 318) «bu altın ya gün doğusundan (şarktan) tâ gün batısına (garba) kadar ulaşmıştı».
20. *kün-ortu* «gün ortası, cenup» (zıddı: *tün-ortu*).
kün ortu ödün kün-ortu yîngak yüzlenip (TTT V A 88) «gün ortası (ögle) vaktında, gün ortası (cenûp) tarafına yönelerek».
 (Krş. Orh. II 79 [36]).
kalıtı kün-ortuda sîngar yıl tursar ... irdin sîngar elitir (Man. III 107) «eğer gün arkası (cenûp) tarafından rüzgâr eserse, ... şimâl tarafına götürür».
yirde sîngarkı yıl ... kün-ortudun sîngar tegirer (Man. III 10, 12) «eğer şimâl rüzgârı eserse, ... gün ortası (cenûp) tarafına götürür».
ilgerü kün-toğışıkka birgerü kün-ortusîngaru kırıgaru kün-batsıkînga yırğaru tün-ortusîngaru (Orh. I 22 - I C 2; Orh. I 58 - II Ş 11) «önde şarka, sağda cenûba, geride garba ve solda şimâle doğru».
21. *kün-toğışık* «gün doğusu, şark» (zıddı: *kün-batsık*)
ilgerü kün-toğsuk ... kirü kün-batsık (Orh. II 38 - B 7-9) «önde gün doğusu (şark) ... geride gün batışı (garp) ... ».
ilgerü kün-toğşıkkâ birgerü kün-ortusîngaru kırıgaru kün-batsıkînga yırğaru tün-ortusîngaru (Orh. I 22 - I C 2) «önde gün doğusuna (şarka) sağda gün ortasına (cenûba), arkada gün batısına (garba) ve solda gece ortasına (şimâle) doğru ...».
 (Krş. Orh. I 32 - I D 8; Orh. I 128 - O.ıg. C 2).
kalıtı kün-batsıktın sîngar ... kün-toğsukdın sîngar (Man. III 9 - 10 [4] 4-7) «eğer gün batısından (garptan) rüzgâr eserse, ... gün doğusu (şark) tarafına götürür».
kalıtı kün-toğsundunkı yıl tursar ... kün-batsıkîngaru elitir (Man. III 9 [4] 3) «eğer gün doğusu rüzgârı eserse, ... gün batısına doğru götürür».
22. *kün-toğuşı* «gün doğusu, şark» (zıddı: *kün-batuşı*).
bu altın ya kün-toğuşıdın ta kün-batışıkça tegegen

idi (Og. Kag. 318) «bu altın yay gün doğusundan (şarktan) tâ gün batısına (garba) kadar ulaşmıştı».

23. *oñg d un* «sağda, garpta» (cenûp cihet tâyini) (zıddı: *soltun*).
soltun kök luu oñg d un aq bars küntün kızıl sağızgan kidin kara yılan (TTT VI 94 v. d.); «solda (şarkta) mâvi ejderha, sağda (garpta) ak kaplan, güneş tarafında (cenupta.) kırmızı saksagan; arkada (şimâlde) kara yılan».

Krş. bir de nüsha farkları:

öñgdün — kidin — küntün — kidin (ŞT 1 str. 69)
öñgtün — kidin — küntün — tağdan (B 63 str. 7)
oñg t un yıñgaq ... yıñgaq teñgriler (TTT X 149)
 «sağ (garp veya cenûp) cihetinde ... cihetinde tanrılar...».

24. *öñg d ün* «önde, şarkta» (zıddı: *kidin*).
öñg d ün kidin yirtin birtin yiriğ ... aritzunlar (TTT VI 291) «evin ön (şark) arka (garp), sağ (şimâl), sol (cenûp) tarafındaki yeri ... temizlesinler».

(Krş. bir de TTT I 6—7; TTT VI 291 nüsha farkları).

öñg d ün sıñgar (TTT X 267)
öñg d ün yıñgaq: küntin sıñgar tağın yıñgaq: ikidin teñg yaylık itgulüg öñgtün yıñgaq ikidin sıñgar bulıñg (TTT VI 84) «cenup ve şimâl taraflarında, her iki yanda birbirine denk iki yazlık ev ile şark ve garp cihetlerinde, her iki yanda balkonlar yapmalıdır».

25. *öñg d üneyin* «önden, şarktan, şark tarafından» (zıddı: —).
sini tabğaçıg ölürteçi tir men öñgre kıtanıg ölürteçi tir men bini oğuzuğ ölürteçi ök tir men tabğaç birdineyin teg kıtan öñgdüneyin teg ben yırdınayın tegeyin (Orh. I 103—104 - Tyc 10—11) «seni, çinlileri öldürecek diyorum, önde kıtanları öldürecek, beni oğuzu da öldürecek diyorum; çinli sağdan (cenuptan) saldır, kıtan önden (şarktan) saldır, ben de soldan (şimâlden) hücum edeyim».

26. *ö n̄g d ü r t i* «önden, önde, (şark) tarafından v. b». zıddı: (*kidirti*)
tört y n̄g a k tüzültü kö n̄g l ü n̄g ç e
kidirti tepremiş küçlüg yağı kitdi
ö n̄g d ü r t i tepremiş oot yalını öçti (TTT I 123).
 «Her dört cihet arzunca tanzim edildi;
 arkadan (garptan) gelen güçlü düşman gitti,
 önden (şarktan) gelen ateşin alevi söndü».
suw adası sa n̄g a ö n̄g d ü r t i utru kelir (TTT I 174).
 «su tehlikesi önden (şarktan) sana karşı gel-
 mektedir».
27. *ö n̄g r e* «önde, ön tarafta, şarkta» (zıddı: *qırıya, kisre*).
ö n̄g r e kıta n̄da biriye tabğaçda qırıya qurdanda
yırıya oğuzda (Orh. I 104 - Ty C 14).
 «önde (şarkta) kıtan'da, sağda (cenupta)
 Çin'de, arkada (garpta) Kurdan'da ve solda
 (şimâlde) Oğuz'da ...».
biriye tabğaçı ğ ö n̄g r e kıta n̄ ğ yırıye oğuzu ğ öküş
ölürti (Orh. I 102 - Ty C 7) «cenupta çinlileri,
 şarkta kıtanları ve şimâlde oğuzları pek çok
 öldürdü».
ö n̄g r e kün-toğsı kın̄g a kisre kün-batsı kın̄g a tegi biri-
ye tabğaçqa yırıya yışqa tegi (Orh. I 128 - Ong.
 C 2) «önde gün doğusuna, arkada gün
 batısına kadar, sağda çinlilere, solda ormana
 kadar».
ö n̄g r e kün toğsı kda (Orh. I 30 - Ty D 17) «önde gün
 doğusunda (şarkta)».
işidip biriyeki budun qırıya kı ö n̄g r e ki budun kelti
 (Orh. I 106 - Ty C 17) «bunu duyarak, sağdaki
 (cenûptaki), arkadaki (garptaki), soldaki (şimâldeki)
 ve öndeki (şarktaki) kavimler gel-
 diler».
28. *ö z e* «yukarıda, yukarı, üstte» (zıddı: *asra*).
ö z e kök te n̄g r i asra ya ğız yir kı lın dık ta ikin ara
kişi o ğlı kı lın mış (Orh. I 28 - I D 1) «yukarıda
 mâvi gök ve aşağıda kara toprak yaratıldıktan
 sonra sonra, ikisinin arasında insan oğlu
 yaratılmıştır».
ö z e te n̄g r i basmasar asra yir telinmeser türk budun

ilîngin törünğın kim artattı (Orh I 40 - I D 22)
« yukarıdan gök basmasa, aşağıda yer delinmez-
se, ey türk milleti, senin devletini ve töreni kim
bozabilir? ».

Diğer misâller için bk. Orh. I 56 - II Ş 11;
Orh. II 78 - bk. 31; 87—84; 89—95.

29. *soltun* «solda, şarkta» (zıddı: *oñğdun*).
*soltun kök luu oñğdun aq bars küntün kızıl sa-
ğızğan kidin kara yılan* (TTT VI) 94 «solda
(şark tarafında) mâvi ejderha, sağda (garpta)
ak kaplan, cenûpta kırmızı saksığan ve arka-
da (şimâlde) kara yılan».
soltun yuñgak ... turdılar (TTT X 159) «sol cihet-
le (şark veya garp cihetinde) ... durdular».
30. *tağdın* «şimâlde, şimâl cihetinde» (zıddı: *küntün*).
*oñğdün kidin yir öz tapıñğça küntün tağdın balıq
... kentü köñğlüñğçe* (TTT I 7) «önde (şarkta)
ve arkadaki (garpta) memleketler kendi ar-
zunca, cenûp ve şimâldeki şehirler ... kendi
istediğın gibi».
tağdın yuñgak (TTT VI 84; TTT VII 15, 14;
Suv. 12, 12; U I 58; U III VII 30, 21).
tağdın yuñgakınta (TTT VII 16, 5).
tağdın sıñğar yüzlenip (TTT V A 76) «yüzünü
şimâl cihetine çevirerek».
31. *tañğ* «tan, sabah, şark» (zıddı: *tün*)
kün ay yultuz tañğ sarıka senler baruñğ
kök tağ dıñgiz tün sarıka senler baruñğ (Og.
Kag. 335) «gün, ay ve yıldız, siz şark tarafına gi-
din, Gök, Dağ ve Deniz, siz garba doğru gidin».
andın soñğ üçğüsi tañğ sarıka bardılar (Og. Kag.
338) «ondan sonra üçü şark tarafına gittiler».
32. *tün* «gece, garp» (zıddı: *kün*)
kök tağ dıñgiz tün sarıka senler baruñğ (Og.
Kag. 336) «Gök, Dağ, Deniz, siz garba doğru
gidin». *tağı üçğüsi tün sarıka bardılar* (Og. Kag.
339) «yine üçü garba doğru gittiler».
33. *tün-ortu* «gece yarısı, şimâl» (zıddı: *kün-ortu*).
ilgerü kün toğsıqqa birgerü kün-ortusıñğaru kırığaru

kün batsıķınġa yırġara tün-ortusınġaru
(Orh. I. 22-I C 2) « önde gün doğusuna (şarka)
saġa gün ortasına (cenuba), geriye gün batısına
(garba), sola gece yarısına (şimâle) doğru ».
kün-ortu ... tün-ortu (Orh. II 79 [3]).

34. *üstün* « yukarda, üstte » (zıddı: *altın*)
*bu buyan küçinte üstün kökteki ülgüsüz öküş
altın yağızdaki alķınçsız telim ... aşılzun
üzülzün* (TTT VII YD, 11) « bu iyiliġin kudreti
sâyesinde yukarıda gökteki sayısız çok kuv-
vetleri artsın ve aşağıdaki yerdeki sonsuz
çok ... kuvvetleri kesilsin ».
üstün ... altın (U III 33, 9; TTT V A 27).
üstünki altınķı teñgriler (TTT III 169) « üsteki ve
alttaki tanrılar ».
35. *üstürti* « yukarı, üstten » (zıddı: *ķodı*).
ıduķ ķaġımız üstürti ķodı inmeser (TTT III 20)
« aziz babamız, sen yukarıdan aşağı inmemiş
olsa idin ».
yaġmur ödınçe üstürti ķodı tükülür (U I 26, 15)
« yağmur vaktında yukarıdan aşağıya dökülür ».
36. *yırdanayın* « soldan, şimâlden » (zıddı: *birdineyin*)
*sini tabġaçġ ölürteci tir men öñgre kıtanıġ ölürteç
tir men bini oġuzuġ ölürteçi ök tir men tabġaç
birdineyin teg kıtan öñgdüneyin teg ben yırdı-
naym tegeyin* (Orh. I 103—104 - Ty C - 10—11)
« size, çinlileri öldürecek diyorum, önde kıtanları
öldürecek diyorum; beni, oġuzu da öldürecek
diyorum; çinli, sen sağdan (cenup tarafından)
saldır; kıtan sen önden (şark tarafından) sal-
dır; Ben de soldan (şimâl tarafından) hücüm
edeyim ».
37. *yırġaru* « sola (sol tarafa), şimâle (şimâl tarafına)
doġru » (zıddı: *birgerü, bırġaru*).
*ilgerü şanduñġ yazıķa teġi ... birgerü ersinke teġi ...
ķarıġaru ... temir ķapıġķa teġi ... yırġaru
bayırķu yiriñġe teġi süledim* (Orh. I 22—23 - I C
3—4) « ileriye (şarka) Şandun düzlüġüne kadar...

sağa (cenûbı) Ersin'e kadar ... geriye (garba)
Demir-Kapı 'ya kadar ... sola (şimâle) Bayurkı
memleketine kadar asker sevkettim ».

*budunuğ igideyin tiyin yırğaru oğuz budun tapa
ilgerü kıtañ tatabı budun tapa birgerü tabğaç
tapa ... süledim* (Orh. I 42—I D 28) « halkı besle-
yebilmek için solda (şimâlde) Oğuzlara doğru
önde (şarkta) Kıtañ ve Tatbılara doğru, sağda
(cenâpta) çinlilere doğru ... asker sevkettim ».

*ilgerü kün toğsıkka birgerü kün ortusınğaru kırığaru
kün batsıkıñğa yırğaru tün ortusınğaru ...*
(Orh. I 22-I C 2) « önde gün doğusuna, sağ-
da gün ortasına, geride gün batısına ve
solda gece yarısına (şimâle) doğru ... ».

38. *yırıya* « solda, şimâl tarafında » (zıddı : *biriye*).

*biriye tabğaç budun yağı ermiş yırıya baz kağan
toğuz oğuz yağı ermiş* (Orh. I 34-I D 12)
« sağda (cenupta) çin halkı düşman imiş, sol-
da (şimâlde) Baz Kağan, Dokuz-Oğuz düş-
man imiş ».

*çñgre kıtañda biriye tabğaçda kırıya kırdanda yırıya
oğuzda* (Orh. I 104-Ty C 14) « önde (şarkta)
Kıtañ 'da, sağda (cenupta) Çin 'de, arkada
(garpta) Kırdan 'da ve solda (şimâlde) Oğuz-
da ... ».

*tonyukuk ötügen yirig konmuş tiyin işidip biriyeki
budun kırıya kı yırıya kı çñgreki budun kelti*
(Orh. I 106-Ty C 17) « Tonyukuk Ötüken
bölgesine yerleşmiş diye duyarak, sağdaki
(cenuptaki), arkadaki (garptaki); soldaki (şimâldeki) ve öndeki (şarktaki) halklar gelip
toplandılar ».

39. *girdé* (?) « sol, şimâl »

*kaltı yime yirde sınığarkı yil tursar ol suv ... kün
ortudun sınığar tegirer yanturur* (Man. III 10
[4] 10) « eğer yine şimâl tarafındaki rüzgâr
eserse, o su ... gün ortası (cenup) tarafına
götürür, geri getirir ».

40. *yirtin* «solda, şimâlde» (zıddı: *birtin*)
*ö-lüg kişi için sın oran itgeli yaratğalı saşın-sar
özleri kanta toplasar anta itzün öngtün kidin
yirtin birtin yirig yıdın yıparın artzunlar
(TTT VI 289—292) «ölen kimse için mezar yeri
tanzim etmeği düşünürlerse, kendileri nerde
isterlerse, orada yapsınlar; önünü, arkasını,
solunu, sağını (şark, garp, şimâl ve cenûp
taraflarını) misk ve güzel kokular ile temizle-
sinler».*

*iki yaranın başı-nın birdinki yirdinki yir suv basa
tutar (Man. III, 8 [3] 7—9) «iki omuzuna ile ...
cenuptaki ve şimâldeki yer-su hâkim olur».*

H.

Ara- veya tâli - cihetlerin ifâdesi için kullanılan tâbirler, türk kültür muhiti dışında da umûmiyetle müşâhede edildiği gibi, esas cihetler için kullanılan isimlerin yan-yana getirilmesi ile, meydana gelmektedir. Ara-cihetin kendisine nâdir misâllerde *buluᅅg* («köşe, cihet») ve daha az olmak üzere, *yıᅅgak* tâbirleri ile işâret enilmektedir. Eski türkçe metinlerde şimdiye kadar tesbit edilen misâller arasında iki yerde, türkçe tâbirler ile yan-yana, bunların sanskritçe adları da ilâve edilmiş bulunmaktadır (msl. şimâl-i şarkî ara-ciheti için *ayşani* < skr. *aişānī* ve cenûb-i garbî ara-ciheti için de *nayriti* < skr. *nairᅇtī*).

Türkçe metinlerde dört ara-cihet için şu tâbirler kullanılmıştır :

1. *kidin-kündin buluᅅg* «cenûb-i garbî ara-ciheti».
*kidin-kündin nayriti buluᅅgta ... barhaswadi
garhiᅅg saşınmış kergek (TTT VII 158) «cenûb-i
garbî nairᅇtī ara-cihetinde ... (renkli) Müş-
teri (Brhaspati) seyyâresini tasavvur etmek
gerek».*
2. *kidin-taᅅdın buluᅅg* «şimâl-i garbî ara-ciheti».
*kidin-taᅅdın buluᅅgda teᅅgri kapıᅅı açıldı (TTT
I 143) «şimâl-i garbî ara-cihetinde gök kapısı
açıldı».*
3. *öᅅgdün-küntün buluᅅg* (veya *yıᅅgak* «cenûb-i şarkî ara-
ciheti».

öngtün-küntün buluᅡda ögrünçlüg yil yiltirdi
(TTT I 142) « cenûb-i şarkî ara-cihetinde se-
vinç yeli esti ».

kuva yimiş sût bor begni birle taş kapıᅡ işikiᅡge
tegürüp öᅡdüᅡ-küᅡdin yᅡᅡak tokuz on
maᅡᅡ yirte (TTT VII 25, 15) « çiçek, meyva,
sût, şarap, bira ile hepsini dış kapının eřiᅡine
götürüp, cenûb-i sarkî ara-cihet tarafında
doksan adım yerde ».

4. *öᅡdüᅡ-taᅡdın buluᅡ* « şimâl-i şarkî ara-ciheti »

öᅡdüᅡ-taᅡdın ayşani buluᅡta ... öᅡlüᅡ kitu
garlıᅡ saᅡınmiş kergek (TTT VII 15,18) « şı-
mâl-i şarkî, *aişānī* ara-cihetinde ... renkli *ketu*
seyyâresini tasavvur etmek gerek ».

I.

Türkçede cihet tâyini için kullanılan ve yukarıda G ve H bölü-
mlerinde alfabe sırasında, metin içindeki yerleri ile gösterilmiş olan
tâbirlerin toplu bir hâlde görünüşünü kolaylaştırmak için, burada cihet-
ler içinde kısaca bir daha sıralanması uygun görülmüştür.

I. Ü S T (TE, YUKARIDA).

1. *öze* (zıddı: *asra*)
2. *üstün* (zıddı: *altın*)
üstünki
3. *üstürti* (zıddı: *ᅡodı*)

II. A L T (TA, AŐAᅡIDA).

1. *altın* (zıddı: *üstün*)
altun
2. *asra* (zıddı: *öze*)

III. Ő İ M Â L (DE, SOLDA vb; GERİDE vb.).

1. *irdin* (zıddı: *birdin*)
irdin sᅡᅡar
2. *kidin* (zıddı: *küntün*)

3. *tağdın* (zıddı: *küntün*)
tağdın sîḡar
tağdın yîḡaḡ
tağdın yîḡaḡınta
4. *tün-ortu* (zıddı: *kün-ortu*)
tün-ortusîḡaru
5. *yırdınayın* (zıddı: *birdineyin*)
6. *yırḡaru* (zıddı: *birḡaru*)
yırḡaru tün-ortusîḡaru
7. *yırıya* (zıddı: *biriyə*)
yırıyaḡı
8. *yirde* (zıddı: *birde?*)
yirde sîḡarḡı
9. *yirdin* (zıddı: *birdin*)
yirdinki

IV. C E N Ū P (TA, SAĞDA vb.).

1. *birḡaru* (zıddı: *yırḡaru*)
birḡarudın sîḡar
2. *birdin* (zıddı: *yirtin*)
birdin sîḡar
birdinki
3. *birdineyin* (zıddı: *yırdınayın*)
4. *birgerü* (zıddı: *yırḡaru*)
birgerü kün-ortusîḡaru
5. *biriyə* (zıddı: *yırıya*)
6. *käntin* (zıddı: *taḡlın*)
kün'ün
kün'ün sîḡar
küntün yîḡaḡ
kündünki
7. *kün-ortu* (zıddı: *tün-ortu*)
kün-ortu yîḡaḡ
kün-ortuda sîḡar
kün-ortudun sîḡar
birgerü kün-ortusîḡaru

V. Ş A R K (TA, İLERİDE, ÖNDE vb.).

1. *ilgerü* (zıddı : *qurıgaru*, *kirü*).
ilgerü kün-toğsıqқа
2. *kün-toğsıq* (zıddı : *kün-batsıq*)
kün-toğsıqdın sınıgar
kün-toğsıqduñkı
ilgerü kün-toğsıq
ilgerü kün-toğsıqқа
3. *kün-toğuşı* (zıddı : *kün-batuşı*)
kün-toğuşıdın
4. *önğdün* (zıddı : *kidin*)
önğdün sınıgar
önğdün yınğaq
5. *önğdüneyin* (zıddı : —)
6. *önğdürti* (zıddı : *kidirti*)
7. *önğre* (zıddı : *qarıya*, *kisre*)
önğre kün-toğsıqda
önğre kün-toğsıqıñga
önğreki
8. *soltun* (zıddı : *önğdun*)
soltun yınğaq
9. *tañg* (zıddı : *tün*)
tañg sarıqа

V. G A R P (TA, GERİDE, ARKADA vb.).

1. *kidin* (zıddı : *önğden*)
kidin yınğaq
kidin yınğaqında
2. *kidirti* (zıddı : *önğdürti*)
3. *kirü* (zıddı : *ilgerü*)
kirü kün-batsıqқа
4. *kisre* (zıddı : *önğre*)
kisre kün-batsıqıñga
5. *qurıgaru* (zıddı : *ilgerü*)
qurıgaru kün-batsıqıñga
6. *qarıya* (zıddı : *önğre*)

kur.yağı

7. *kün batışı* (zıddı : *kün-toğuşı*)

kün-batışıkaça

8. *kün-batsık* (zıddı : *kün-toğsık*)

kün-batsıkınğaru

kirü kün-batsık

kisre kün-batsıkınğa

kurıgaru kün-batsıkınğa

kurıya kün-batsıkdağı

9. *öngdun* (zıddı : *soltun*)

öngdun yınğak

10. *tün* (zıddı : *kün*)

tün sarıka

VII. ŞİMÂL-İ ŞARKÎ (DE, CİHETİNDE vb.).

öngdün-tağdın

öngdün-tağdın (ayşanı) bulunğda

VIII. ŞİMÂL-İ GARBÎ (DE, CİHETİNDE vb.).

kidin-tağdın

kidin-tağdın bulunğda

IX. CENÛB-İ ŞARKÎ (DE, CİHETİNDE vb.).

öngdün-kündün

öngdün-kündün bulunğda

öngdün-kündün yınğak

X. CENÛB-İ GARBÎ (DE, CİHETİNDE vb.).

kidin-kündin

kidin-kündin (nayriti) bulunğda

K.

Cihet gösteren tâbirlerin kendi aralarında ve berâber kullanıldıkları zaman sıralanmalarına gelince, bunlar kısmen türk dilinin selİKası ile ilgili olabilir. Fakat bir kısım farkların da husûsî bir sıralama ile ilgili bulunduğu şüphesizdir. Bu sıralama ve kullanılan tâbirlerin de muhtelif kültür muhitlerinin tesiri ile meydana gelmiş olmaları pek muhtemeldir.

Cihet gösteren tâbirler arasında henüz iyice aydınlanmamış olanları da vardır. Msl. *küntün* (<*kün-tün*, *kün* «güneş» + vâsita hâli eki; güneşin en belirli tarafları ile tezâhür ettiği cihet?) «cenûp» tâbirinin zıddı olarak kullanılan *tağdın* (<*tağ-dın*; *tağ* sözünü, türklerin ilk vatanlarının şimâl kısmında bulunân dağlar ile izah tecrübesi kat'ileşmiş değildir. Cihet tâbirleri arasında coğrafya ile ilgili başka bir tâbire tesâdüf edilmemesi de bu izahın lehine değildir). «Şimâl» tâbiri bunlardan birini teşkil eder. Cenûp cihetine işâret etmek için kullanılmış olan *bir* (bk. *birtin* <*bir-tin*, *birdinki* <*bir-din-ki*, *birgerü* <*bir-gerü*, *biriye* <*bir-i-y-e*, *biriyeki* <*hiriye-ki*, *birdineyin* <*bir-din-e-y-i-n*) ile bunun kalın şekli olan *bir* (bk. *birgaru* <*bir-ğa-ru*) ve şimâl cihetine işâret için kullanılan *yir*, *yir* ve bunun *y'* siz şekli olan *ir*, *ır* (bk. msl. *yirdin* <*yir-din*, *yirdé* <*yir-de*, *yirdinki* <*yir-din-ki*, *yirgaru* <*yir-ğa-ru*, *yırıya* (veya *yiriye*) <*yir-i-y-a*, *yırıyağı* <*yırıya-ğı*, *yirdınayın* <*yirdın-a-y-ı-n*; *irdin* <*ir-din*) tâbirleri de, bu bakımdan, *tağdın* tâbirinden daha iyi bir durumda bulunmamaktadır. W. Bang (*Man. Erzähler, Muséeon*, XLIV, 1931, s. 16, not 23 ve KSz, XVIII, 21 not)'m tahmin ettiği gibi, kelimelerin kalın ve ince şekilleri bunların karşılıklı tesirleri ile izah edilebilirse de, esas olduğu gibi durmaktadır. W. Kotwicz (*Sur les modes d'orientation en Asie Centrale, Roc. Orjent.*, V, 1927, s. 68—91)'in *bir* ve *yir* için «sağ ve sol» mânaları yerinde olmakla beraber, bunlar yalnız metnin gelişinden çıkarılmıştır. S. M. Shirokogoroff (*Northern Tungus terms of Orientation, Roc. Orjent.*, IV, 1926, s. 166—187)'un mâlzemesi mukayese sâhasını genişletmek için kâfi gelmektedir.

Kâşgarî'deki *birt* (bk. trk. trc., I, 341; kelimenin telaffuzu metinde ayrıca işâret edilmiş olduğu hâlde, nâşir bunu *bért* ve *bért* şeklinde yazmakta ısrar etmiştir)'in «efendisinin köleden her sene aldığı vergi», *bir-fii* linden -t ile yapılmış bir isim olduğu şüphesizdir; fakat *yir* («kumaşın veya ağacın bir yüzü», *yaşıl yirliğ barçın* «yeşil yüzlü ipek kumaş»; z e m i n i yeşil? (fakat krş. Kâşgarî, *ir* «yerin güneşli yanı») sarih değildir. Aynı şekilde eski türkçe hukuk vesikalarında geçen *birt* («vergi») Kâşgarî ile de teyid edildiği hâlde, çok defa *birt* ile birlikte geçen *irt* ise, bugüne kadar bir izah bulamamıştır. Burada türkçede bu tâbirlerin artık umûmî olarak kullanıldığı devirlerde diğer benzerleri ile karıştırılmış olması mümkündür. Eski türkçe metinlerdeki *irt birt* tâbirinin her yerde «vergi» mânâsına gelmediği de buna bir delil olabilir. Bu husûsların daha geniş sâhada ve daha bol mâlzemeye dayanılarak araştırılması zarûfidir.

Cihet gösteren tâbirler türkçe metinlerde, sayılırken, şu sıraları tâkip etmektedir :

Şa G C Şi	<i>öngdün</i>	<i>kidin</i>	<i>küntün</i>	<i>tagdın</i> (TTT I, 6—7)
"	<i>öngdin</i>	<i>kidin</i>	<i>küntün</i>	<i>kidin</i> (TTT VI, 95)
"	<i>soltun</i>	<i>öngdun</i>	<i>küntün</i>	<i>kidin</i> (TTT VI, 95)
"	<i>kün-toğsu-</i> <i>kunkı</i>	<i>kün-batsık-</i> <i>dağı</i>	<i>birdinki</i>	<i>yirdinki</i> (Man. III, 86)
"	<i>öngre-kün-</i> <i>tağsıkıngā</i>	<i>kisre kün-</i> <i>batsıkıngā</i>	<i>birige</i>	<i>yırıya</i> (Orh. I, 128-2)
Şa C G Şi	<i>öngre</i>	<i>birige</i>	<i>kırıya</i>	<i>yırıya</i> (Orh. I, 104-14)
"	<i>ilgerü</i>	<i>birgerü</i>	<i>kırıgaru</i>	<i>yırıgaru</i> (Orh I C 3)
"	<i>ilgerü kün-</i> <i>toğsıkka</i>	<i>birgerü kün-</i> <i>ortusıngāru</i>	<i>kırıgaru kün-</i> <i>batsıkıngā</i>	<i>yırıgaru tün-ortusıngā-</i> <i>ru</i> (Orh I C 3)
Şa G Şi C	<i>öngdün</i>	<i>kidin</i>	<i>yirdin</i>	<i>birtin</i> (TTT VI, 291)
C Şi Şa G	<i>küntün</i>	<i>tagdın</i>	<i>öngdın</i>	<i>kidin</i> (TTT VI, 85)
C G Şi Şa	<i>birigeki</i>	<i>kırıyaki</i>	<i>yırıyuki</i>	<i>öngreki</i> (Orh. I, Ty C 17)
G Şa Şi (?)	<i>birdineyin</i>	<i>öngdineyin</i>	<i>yırdınyın</i>	(Orh. I, 104-C II)

Kısaltmalar

- Alt. Yar — bk. Suv.
 Man. III. — A. v. Le Coq, *Türkische Manichaica aus Chotscho*, III. (Abh. PAW, 1922).
 Man. Erz. — W. Bang, *Manichäische Erzähler* (Muséon, XLIV, 1931, 1-36).
 Man. L.-Beicht. — W. Bang, *Manichäische Laien-Beichtspiegel* (Muséon, XXXVI, 1923, 137-242).
 Og. Kag. — W. Bang u. G. R. Rachmati, *Die Legende von Oghuz Kaghan* (SPAW, 1932).
 S — W. Bang ve A. v. Gabain, *Uigurische Studien* (Ungar. Jahrb., X/3, 1930, 193-210).
 Suv. — W. W. Radioff ve S. E. Malov, *Suvarnaprabhāsa* (Bibliotheca Buddhica, XVII, 1913).
 TTT I. — W. Bang ve A. v. Gabain, *Türkische Turfan-Texte*, I (SPAW, 1929).
 TTT III. — W. Bang ve A. v. Gabain, *Türkische Turfan-Texte*, III. (SPAW, 1930).
 TTT V. — W. Bang ve A. v. Gabain, *Türkische Turfan-Texte*, V (SPAW, 1931).
 TTT VI. — W. Bang ve A. v. Gabain, ve G. R. Rachmati, *Türkische Turfan-Texte*, VI (SPAW, 1934).
 TTT VII. — G. R. Rachmati, *Türkische Turfan-Texte*, VII (Abh. PAW, 1936).
 TTT VIII. — A. v. Gabain, *Türkische Turfan-Texte*, VIII (Abh. DAWB, 1952).
 TTT X. — A. v. Gabain, *Türkische Turfan-Texte*, X (Abh. DAWB, 1958).
 U I. — F. W. K. Müller, *Uigurica* I. (Abh. PAW, 1908).
 U II. — F. W. K. Müller, *Uigurica* II. (Abh. PAW, 1911).
 U III. — F. W. K. Müller, *Uigurica* III. (Abh. PAW, 1920).
 U IV. — F. W. K. Müller ve A. v. Gabain, *Uigurica* IV (SPAW, 1931).

Cihet sıraları çizgilerle şu şekilde gösterilebilir :

